

Ukrayna Krizi'nin Avrupa Güvenliğine Olan Etkisi

Ayşe Tuğçe Samsun*

Ukrayna ve Rusya ortak bir tarihi ve kültürü paylaşmakta, ancak iki ülke arasındaki siyasi gerilim çok boyutlu ve uzun erimli olarak karşımıza çıkmaktadır. Ukrayna'nın John Mearsheimer ve Stephen Walt'ın tanımıyla, NATO bloğu ve Rusya arasında yer alan tampon ülke olması, Rus doğal gazının taşınmasındaki kilit konumu ve Rusya dışında en çok Rus'un yaşadığı bölge olma özelliği göz önüne alındığında, ülkenin Rusya için stratejik önemi büyüktür. Ukrayna açısından ise Rusya, batı ile dengeli politikanın izlenmesi gereken bir aktör olmuş, AB yanlısı veya Rusya yanlısı başbakanlar bu denge nin korunmasına büyük önem vermişlerdir. Bu doğrultuda Batı yanlısı Yuşçenko ilk ziyaretini Rusya'ya gerçekleştirmiş, Rusya yanlısı Kuçma ise batı ile yakın ilişkiler kurmaya gayret göstermiştir. Ancak bu hassas denge her zaman korunamamıştır. Örneğin; Batı yanlısı Yuşçenko döneminde Putin Ukrayna'yı siyasi ve ekonomik bir

krize sokmak için doğalgaz akışını durdurmuş, Rusya yanlısı Yanukoviç döneminde ise Yanukoviç'in AB ile Ortaklık Antlaşması imzalamayı reddetmesi üzerine kitleler yönetime karşı ayaklanmıştı.

Ukrayna'da siyasi atmosfer on yıllardır batı yanlısı gruplarla Rusya yanlısı gruplar arasında bir mücadele alanı olarak süregelmiştir. Doğu ve batı arasındaki bu gerilimin kaynağında ülkenin batı kısmının Avusturya-Macaristan; doğusunun ise Çarlık Rusya yönetimi altında yer almasının etkisi büyüktür. Batıda yaşayan Katolik Ukraynalılar kendilerini Avrupalı ve Ukraynalı olarak tanımlarken; doğuda yaşayan Ortodoks halk kendilerini Slav milletine mensup olarak ifade etmişlerdir (Sarıkaya, 2017). Batı Ukraynalılar Sovyet ordusunun özgürleştirici etkisini reddedip, Rusya'yı kendi anavatanları gibi görmezken, Doğu Ukraynalılar da AB üyeliğine ve Batı'ya karşı şüp-

* Altınbaş Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

Photo: Shutterstock

heli bir tutum sergilemişlerdir. Batı'da artan milliyetçilik akımlarının aksine, Marksizm'in Sovyet varyantı Rus olmayan bütün milletleri etnik grup statüsüne indirgeyerek onların modern siyasi ve ekonomik yapılarla uyum sağlayan milletler olarak var olmasını engellemişlerdir (Szypraluk, 1998). Gorbaçov döneminde izlenen açıklık ve şeffaflık politikalarının milliyetçilik akımlarının yükselmesine izin vermesiyle Ukrayna'da milliyetçi halk hareketleri kendini göstermiştir. Rusya'nın, Batı'ya entegre olacağı umutlarının etkili olduğu, SSCB'nin dağıldığı ilk yıllarda gerilim yok de-

necek kadar az olsa da Putin'in Rusya yönetiminin başına geçmesiyle Ukrayna'nın NATO üyesi olma ihtimali ve AB ile olan dirsek teması Moskova için rahatsızlık unsuru olmuştur.

Rusya'nın Kırım'ı ilhakına yol açan olaylar Yanukoviç'in AB ile Ortaklık Antlaşması'nı imzalamayacağını açıklamasıyla başlamıştır. Bunun üzerine ülke içindeki batı yanlısı halk son derece örgütlü bir biçimde hükümeti istifaya çağırarak protestolar düzenlemiş, hareket AB bütünleşmesini destekleyen niteliğini vurgulamak için "Euromaidan" adını almıştır.

Meydan hareketinde AB yanlısı kanat iktidara gelse de kriz sona ermemiş; Kırım, Donbass ve Odessa devrim sonuçlarına karşı çıkmıştır (Köroğlu & Satymova, 2021). Benzer bir şekilde Rusya'nın olayların akabinde gerçekleştirdiği Kırım ve Donbass bölgesine müdahalesine yerel destek en çok bu bölgelerden gelmiştir.

Eugene Chausovsky' e göre; Rusya'nın bir bölgeye müdahalesinin gerçekleşmesi için beş şartın oluşması gerekmektedir. Bunlar; tetikleyici unsurun oluşması, müdahaleye yönelik yerel desteğin yüksek olması, karşı askeri bir tepkinin zayıf olması ya da hiç olmaması, teknik fizibilitenin uygun olması ve müdahalenin ekonomik ve siyasi maliyetinin görece düşük olmasıdır (Chausovsky, 2021). Rusya'nın, Doğu Ukrayna'ya müda-

halesinde bu beş şart sağlanmıştır. Tetikleyici unsur Meydan hareketi ile gelmiş, genel olarak müdahaleye destek düşük olmakla birlikte işgal edilen bölgelerde yerel destek şartı sağlanmıştır. Lojistik olarak Rusya'nın askeri birlikleri önceden Kırım'da bulundurması, Donetsk ve Luhansk bölgesine doğrudan erişiminin olması, buna ek olarak; Ukrayna'nın NATO üyesi olmadığı göz önüne alındığında karşı bir askeri harekât olasılığının düşük olması Rusya'nın Doğu Ukrayna'yı işgalini kolaylaştıran dolayısıyla harekâta yol açan unsurlar olmuştur.

Donbas'ta devam eden Rus-Ukrayna ihtilafı, her hafta ölen asker sayısı göz önüne alındığında, Kırım'ın ilhakını önem sırası olarak geriye atmış, Ukrayna bu savaşı sona erdirmeye odaklanmıştır. Günümüzde ise gerilim

Photo: Shutterstock

yeniden tırmanmaktadır. Amerikan istihbarat servisinin raporuna göre Rusya 100.000 askeri ve ağır silahları Ukrayna sınırına konuşlandırmış durumdadır (Mackinnon, 2021). Rusya'nın başlıca rahatsızlığını Ukrayna ve Batının yakın ilişkileri oluşturmaktadır. Öyle ki NATO, "Soğuk Savaş Sonrası Genişlemesi" olarak adlandırdığı plana Gürcistan ve Ukrayna'yı ekleme niyetini de belirtince, Putin bunun kırmızı çizgiyi geçmek olacağını dile getirmiştir. Bunun nedeni Putin'in Ukrayna ve Rusya'yı aynı tarihi ve manevi alanı kaplayan "tek halk" olarak görmesidir. Bu doğrultuda; Ukrayna Krizi'nin sıcak bir çatışmaya dönmemesi için NATO'nun doğu genişlemesinin durdurduğunu resmi bir deklarasyon ile açıklaması, yine bloğun Ukrayna'daki askeri alt yapı oluşturma çabalarının ve ülkeye

olan silah yardımının tamamen sona ermesi beklenmektedir. Aksi takdirde Rusya askeri harekate başvurmanın kaçınılmaz olduğunu dile getirmektedir.

Ukrayna'nın taraflar arasındaki önemi açısından büyük bir asimetri göze çarpmaktadır. Batı, 2008 yılında Ukrayna'ya NATO üyeliği perspektifini sunduğunda somut bir yol haritası ve zaman çizelgesi vermemiştir. Rusya'nın Ukrayna'nın doğusunu işgali ve buradaki askeri birliklere olan desteği göz önüne alındığında, ABD'nin Ukrayna'yı NATO'ya dahil etme olasılığı düşük görünmektedir. Buna ek olarak ABD'nin, Ukrayna'ya askeri personel yardımı göndermesinin iç politikada desteklenmeyeceği aşikardır. Biden yönetiminin Putin ile anlaşmaya vardığı durumda ise,

Photo: Shutterstock

ABD siyasetindeki kutuplaşma dik-kate alındığında, muhalefet son de-rece yüksek olacaktır. Anlaşmaya karşı olanlar bu uzlaşmayı Biden'ın bir otokrata boyun eğmesi olarak yo-rumlayacak, Avrupa'ya ise bu anlaş-ma kendilerinin kenarda bırakıldığını hissettirecektir (Trenin, 2021)

Avrupa Birliği- Ukrayna İlişkileri ve Avrupa Güvenliği

Avrupa Birliği, 1990lı yılların ba-şından beri üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde siyasi koşulluluğu araç olarak kullanmaktadır. Ancak bu koşulluluğun kapsamı ülkeden ül-keye değişmekte, ticaret antlaşması, ortaklık antlaşması, iş birliği veya katılım antlaşması şeklini almaktadır. AB'nin Soğuk Savaş dönemi boyun-ca SSCB'den gelebilecek herhangi bir tehdidi önlemeye yarayacak tampon ülke olarak gördüğü Ukrayna ise, AB tarafından adaylık perspektifine ihtiyatlı bakılan, siyasi ve ekonomik stabilizasyonunun sağlanarak ve uluslararası sisteme entegrasyonun gerçekleştirilmesi gereken komşu bir ülke olarak nitelendirilmektedir. Bu durum, SSCB'nin dağılmasının ar-dından stratejik hedefini Avrupa'ya dönüş olarak belirleyen Ukrayna için hayal kırıklığı yaratmıştır.

AB ile Ukrayna arasındaki ilişkile-rin temelini Ortalık ve İş Birliği Ant-laşması oluşturmuştur. 1994 yılında imzalanan bu antlaşmayla beraber Ukrayna'nın serbest piyasa ekono-misine geçişinde iş birliği, AB ile Uk-rayna arasında serbest ticaret alanı-

nın kurulması gibi ekonomi ile ilgili maddelerin yanı sıra AB'nin normatif gücünü vurgulayan adalet, özgürlük ve demokrasi alanında siyasi diya-logların kurulması ve genişletilmesi gibi maddeler yer almıştır. Hukukun üstünlüğü, demokratik yönetim, in-san haklarının korunması yönündeki gelişmeler AB ile Ukrayna arasında gerçekleştirilen görüşmelerde birincil önemdeki konular olmuş ve bu ilke-lerin Ukrayna'nın AB standartlarına ulaşması için önemi daima vurgulan-mıştır. 1996 yılında yayınlanan Eylem Planında, AB'nin Ukrayna ile olan ilişkilerini güçlendirmeye ve ülkenin demokratik dönüşümünü destekle-meye odaklanmıştır. Belge; enerjiden güvenliğe, çoğulcu toplumun oluşturu-lmasından, eğitim programlarının oluşturulmasına kadar birçok alanı kapsamaktadır.

AB ile Ukrayna arasında diyalogun korunmasına özen gösterilmiş, 2009 yılında AB'nin Doğu Ortaklığı politi-kasıyla başka bir boyut kazanmıştır. Her şeyden önce ortaklık politika-sı ilkesel olarak katılım perspektifi sunmayan, dolayısıyla ülkeleri bek-leme odasına almadan ilişkileri güç-lendirmeyi öngören bir politikadır. Ancak bu politika ülkelerin üye ol-ması önünde bir engel oluşturma-maktadır. Doğu Ortaklığı politikası, Avrupa'dan Kafkasya'ya kadar uza-nan bölgedeki ülkelerle ortak dış ve güvenlik politikası, adalet ve iş işleri, çevre ve eğitim alanlarında iş birlikleri yapmayı, ülkelerin bu alan-larda AB standartlarına ulaşmasını

Photo: Shutterstock

hedeflemektedir. AB'nin Ukrayna'yı direkt olarak komşuluk perspektifinde ele almasının adaylık perspektifi sunmamasının temel nedeni enerji konusunda Rusya'ya bağımlı olması, güvenlik açısından ise Ukrayna'nın dahil olduğu birliğin Rusya ile komşu olmasıdır. Örneğin; Almanya'nın sanayi ülkesi olması enerjiye bağımlılığını arttırmakta bu durum Rusya ile imzalanan, Ukrayna'yı bypass ederek Baltık Denizi'nden doğrudan Almanya'ya enerji akışını sağlayan Nord Stream 2 doğal gaz boru hattı projesi ile Rusya'nın eline koz vermektedir.

Sonuç olarak; bu durum Almanya'nın her zaman izlediği pragmatik siyaseti izlemesine yol açmakta ve Rusya'yı sistemden izole etmekten kaçınan ve diyalogun sürmesini sağlayan ancak Kırım'ın ilhakında olduğu gibi yaptı-

rım da uygulayan bir siyaset izlemektedir. Almanya'nın bu ihtiyatlı siyasetinin başka bir nedeni de Rusya'nın ülke için önemli bir ticaret partneri olması ve her şeyden önemlisi eğer Rusya emperyalist arzularına geri dönerse Rusya sınırına en yakın olan Doğu Almanya'nın tehlike altında olmasıdır (Speck, 2015).

Rusya'nın, Ukrayna sınırlarına tekrar asker yığdığı günümüzde AB liderleri Rusya'nın nasıl caydırılabileceğini konuşmak için toplandı ve AB dışişleri bakanları, çeşitli çatışmalarda ve ülkelerde askeri operasyonlardan ve ağır insan hakları ihlallerinden sorumlu Rusya merkezli bir paralı asker grubu olan Wagner Group'a karşı yaptırım paketi üzerinde anlaştılar (Balfour, 2021). Bu önemli bir adım olsa da Rusya'yı caydırmak için ye-

terli görünmemektedir. AB, Rusya'yı uluslararası sistemin kurallarına uymasını sağlamak için yaptırım uygulamak, ancak bunu yaparken de iki taraf arasında gerilimi tırmandırmamak ve ülke ile ilişkilerin bozulmasını önlemek siyaseti izlediği sürece başarılı olması beklenmemektedir. Diğer yandan uzun yıllardır temel amacı AB'ye üye olmak olan Ukrayna'ya böyle bir perspektifin sunulması ülke içinde büyük yer tutan AB yanlısı halk arasında hayal kırıklığı yaratmakta, bölünmüşlük ve AB-Rusya ikileminin yarattığı bunalım ülkenin AB ile de ilişkilerinin de istenilen düzeyde ilerleyememesine neden olmaktadır.

Avrupa Güvenliği ve Ukrayna Krizi

Avrupa'nın güvenliğini NATO, AB ve AGİT'ten oluşan üçlü sac ayağı korumaktadır. Bu üçlü gruptan NATO, sahip olduğu askeri güç ve caydırıcılık kapasitesi ile üye ülkeleri korumakta, İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımı sona erdirmek üzere bir barış projesi olarak ortaya çıkan AB, kıtada barış ve istikrarı korumakta ve AGİT soğuk savaş sırasında doğu ve batı bloğu olarak bölünen Avrupa'nın ortak norm ve değerlerle tekrar bütünleşmesini hedeflemektedir. Ancak bu üç aktör arasından AGİT zamanla giderek önemini kaybetmiştir.

AB ve NATO ise, SSCB'nin dağılmasının ardından kendisini ortak değerler altında tekrar tanımlamış, AB için Kopenhag kriterleri, NATO için

ise Londra Deklarasyonu bu bağlamda temel dönüm noktaları olmuştur. İki aktör de Avrupa'ya istikrarı ve barışı, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi değerlerin korunmasıyla geleceğinin bilincinde hareket etmiştir. Böylece, SSCB'nin dağılmasının ardından kıtanın dönüşümü büyük ölçüde sorunsuz şekilde gerçekleşmiştir. Fakat bu dönüşümde Rusya'nın stratejik bir rakip olarak görülüp dışlanması 2008 NATO Zirvesi ile Rusya'nın, AB'nin kendi yayılcı politikalarını bu değerler altında gerçekleştirdiğini savunmasına neden olmuş ve Rusya kendisiyle tarihi, kültürel bağı olan Gürcistan ve Ukrayna gibi ülkelerin kırmızı çizgisi olduğunu dile getirmiştir. Nitekim Euromaidan krizi sonrasında Ukrayna'nın doğusu Rusya tarafından işgal edilmiştir.

İşgale Batı tarafından verilen tepkinin zayıf oluşu, çok taraflı birçok antlaşmanın ve güvenlik kurumunun olduğu Avrupa'nın ortasında, böyle bir kriz meydana geliyor ise diğer bölgelerin böyle hayati bir krizde şansının olmadığını, NATO, AGİT ve AB'nin kıtada barış ve istikrarı korumada sınıfta kaldığını söylemek mümkün görünmektedir. Diğer yandan, kriz bir bölgenin başka bir ülke tarafından ilhak edildiğinde uluslararası kurumların etkisizliği nedeniyle işgalci ülke için başarıyla sonuçlanabildiğini göstermiştir. Bu durum ise; Çin gibi sınır sorunu yaşayan saldırgan ülkeler için uygulanabilir bir örnek teşkil etmektedir. Son olarak; Ukrayna krizi

ve devamında Suriye krizi, BM'nin etkisizliğini bir kez daha ortaya koymuş, uluslararası kurumların düşük kapasitesi göz önüne alındığında güncel krizlere karşı işlevsiz kaldığını göstermiştir.

Son yıllarda ise; Rusya'nın, Ukrayna'ya karşı revizyonist politikalarında artış görünmektedir. Kasım ayında Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, Ukrayna'yı Doğu Ukrayna'da barışı tesis etmek için imzalanan Minsk Antlaşması'nı terk ederek Rusya'nın askeri tepkisine daha çok maruz kalacağını belirtmiştir. Avrupa'nın, Rusya'nın bu revizyonizmine ve ülkenin Donbas'ta askeri varlığını arttırarak aynı anlaşmayı ihlal etmesine karşı sessiz kalması, Moskova'yı Avrupa'nın revizyonizmini zımnen kabul ettiğini düşünmeye teşvik etmektedir (Gressel, 2021). AB tarafından Rusya'ya uygulanan yaptırımlar da etkisiz kalmıştır. Yaptırımlarla Rusya ve AB arasında ticaret döngüsü zarar görmemiş, ekonomik yapıtıma uğrayan şirketler yan şirketler kurarak ticareti sürdürmüşlerdir (Scazzieri, 2021). Rusya doğal gaz ticaretinde AB'ye olan bağımlılığını azaltmak için Çin'e yönelmiş ve yaptırımların katlanılabilir olduğunu vurgulamıştır. Böylece AB'nin, yaptırımların Rus ekonomisinin belini bükeceğini ve Putin'in anlaşmaya zorlanacağı savı tutmamış, Putin gücünü sağlamlaştırırken, Rusya'nın Batı'dan uzaklaşma süreci de hızlanmıştır.

Ukrayna açısından, AB ülkedeki rejimin kırılğan doğası ve otoriterleşmeye olan yatkınlığı göz önüne alındığında demokratikleşme hareketlerini desteklemelidir. Bu konuda öğrenim hareketliliği programları arttırılması ve sivil toplum projelerine ayrılan fonlarda artışa gidilmelidir. AB önümüzdeki on yıl için bu ülkeye somut bir ajanda sunmalı ve gelişmeleri gözlemlemelidir. Ukrayna enerji, kıtanın güvenliği ve yeşil dönüşüm açısından birlik için son derece önemli bir partner ülkedir. Diğer yandan, Ukrayna uranyum zenginleştirmese de AB'nin güvenliği açısından tehdit unsuru oluşturmaktadır. Bunun nedeni ülkede çıkacak herhangi bir toplumsal huzursuzluğun AB'ye yönelik göç dalgasını tetikleyecek olmasıdır. Bu durum AB'nin halihazırda ortak bir tutum geliştiremediği göç politikasının çok boyutlu krizine ayrı bir boyut eklenmesi anlamı taşımaktadır. AB jeopolitik bir aktör olma hedefini korumak istiyorsa kapısındaki krizde etkin rol oynamak zorundadır.

Kaynakça

Balfour, R. (2021, December 16). Europe Needs a New Reckoning on Security and Democracy. Carnegie Europe : <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/86014>

Chausovsky, E. (2021, December 27). How Russia Decides When to Invade. Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2021/12/27/how-russia-decides-when-to-invade/>

- Gressel, G. (2021, November 17). Russia's military movements: What they could mean for Ukraine, Europe, and NATO. European Council on Foreign Relations: <https://ecfr.eu/article/russias-military-movements-what-they-could-mean-for-ukraine-europe-and-nato/>
- Köroğlu, N. Ö., & Satymova, S. (2021). Ukrayna Ulus İnşasının Yapıtaşları ve Bugüne Yansımaları. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 525-534.
- Mackinnon, A. (2021, December 8). Ukraine Ready to Fight to "Last Drop". *Foreign Policy*: <https://foreignpolicy.com/2021/12/08/ukraine-russia-biden-war/> adresinden alındı
- Sarıkaya, B. (2017). Evaluation of The Ukrainian Crisis Within The Context of Regional Security Complex Theory. *Afro Eurasian Studies Journal* Volume 6, Issue 1&2, 33-53.
- Scazzieri, L. (2021). Europe, Russia and the Ukraine crisis: the dynamics of coercion. *Journal of Strategic Studies*, 392-416.
- Speck, U. (2015, March 26). German Power and Ukraine Conflict. *Carnegie Europe*: <https://carnegieeurope.eu/2015/03/26/german-power-and-ukraine-conflict-pub-59501>
- Szporlauk, R. (1998). Nationalism after communism: reflections on Russia, Ukraine, Belarus and Poland. *Nations and Nationalism*, 301-320.
- Trenin, D. (2021, December 28). What Putin Really Wants in Ukraine . *Foreign Affairs*: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2021-12-28/what-putin-really-wants-ukraine>